

A REPEDÉS

MIRKO KOVAČ

Még valamikor 1963 nyarának végén, egy barátom temetését követően egy rejtélyes valaki lépett hozzám, és karomnál fogva, visszatartott a trebinjei temető ciprusainak árnyékában. Vonakodott nyomban szóba elegyedni velem, úgyhogy előbb cigarettára gyűjtött, amely meg-megremegett dohánytól sárga ujjai között. Orrlikai szintekormosak voltak; úgy dőlt belőlük a cigarettafüst, akár valami aprócska mozdony kéményén.

A gyászkiiséret ekkorra már szétszéledt.

Csupán az elhunyt édesanyja álldogált a temetőkapuban, arccal a sírhant és a rárakodott koszorúk halma felé fordulva, átható, szomorú pillantással búcsúzkodott a fiától, akit, íme, örökre itt hagy. Gyászruhás nővérei vezették ki a kapun, és lefelé haladtukban támogatták a kőgarádcsonkokon.

Föltartóztatóm sajnálkozását fejezte ki, amiért terhemre van, és közölte, hogy nem szokása idegeneket megszólítani. Közeledésével, pillantásával és enyhe mosolyával elégedettségét fejezte ki, hogy szülőhelyemen láthat a kiadós fenyegetések és hajsza után. Ez idő tájt könyvem bizonyos tekintetben *succés de scandale*-nak számított; különböző — sértő és jóindulatú, rokonszenvező és elutasító — vélemények hangzottak el róla. Erről az ifjúkori könyvemről itt nem lesz szó. Magam is a mostani empirikus magasságból már másként vélekedek róla. Itt csupán mint a jelenlegi találkozás bevezetése szerepel, és mint afféle jelen az illetőn.

Ha megfelelő kifejezést szeretnék találni külső megjelenésének érzékeltetésére, akkor a *padlás* szó lenne a legalkalmasabb; ez fejezné ki leginkább ezt a meggyötört, megkínzott jelenséget, szomorú arckifejezését és riadt tekintetét. Beesett arca és magas homloka idősebbnek mutatta, habár nem lehetett több negyvennél. Fogai tönkrementek, semmiféle ápolás sem segített volna rajtuk. Inge fosz

lott volt, ügyetlen foltozásokkal, a nadrágja pecsétetes és zsírtól fénylő.

— Nagy jelentősége lenne számomra annak, ha meglátogatna — mondta meghökkenően fiatalos hangján. — A Mahalában lakom, Salih péksége közelében, ha emlékszik rá, hol is volt. Most vaske-reskedés van a helyén. Rögtön ezután, ha elhagyja a kutat, befordul a szűk udvarra, és fölmege a deszkalépcsőn. Odafönn csak egy ajtó van, ott lakom én 1956 óta. Ott is dolgozom.

— Írogat?

— Igen. Így is mondhatnánk. Habár nem egészen ez az igazság. Erről is szeretnék önnel beszélni, mivel önnek is köze van az életemhez. Úgyhogy ha tudna egy kis időt szentelni nekem, várom. Valójában mindig ott vagyok, bármikor jöhet.

Megígértem, hogy estefelé benézek hozzá, miután meglátogattam a rokonaimat, és megnéztem a beteg mamát. Elégedettnek látszott, hogy elfogadtam a meghívását. Sietősen távozott, mint az olyan ember, aki a munkáját hagyta félbe. Nem a temetőkapunak vette az irányt, hanem az ösvényre fordult, a márványemlékművek között: ezek afféle szegett szárnyakként jelzik az új temetőket, kiszorítva a régi, kőből készült síremlékeket. Végül átugrotta a kerítést, és eltűnt a folyó irányában.

A levelibékák hangja fáradhatatlanul emlékeztetett arra, hogy a természetet a rend és az elégedettség uralja. Arra gondoltam, hogy valamennyi élőlény mennyire törekszik hangot adni jelenlétének. Nekivágtam a temetőnek, hogy megkeressem a gyermekkoromban látott síremléket, amelyen mindig csodálkozva olvastam a fölíratot: *egy boldogtalan nyugszik itt, és feloldozásra vár*. Ahol nézetem szerint a sírlapnak kellett volna állnia, egy homokszitáló hálót találtam, körben pedig mindenütt kibetonozott sírvermeket és építőanyag-hulladékokat. Amennyiben gyermekkorom boldogtalanja feloldozást nyert, és türelmét föltámadással jutalmazták, akkor ma megjelent itt, a temetőben, és beszélgetett velem! Vagy a világot más boldogtalanok járják?

Amikor elhagytam a temetőt, a torony órája négyet kongatott.

Estefelé minden nehézség nélkül megtaláltam a portikuszt, és elindultam fölfelé a deszkalépcsőn. A lépcsősor tetején ismerősöm várt rám. Arca most sápadtnak tűnt, még beesettebbnek, a fekete karikák a szeme alatt pedig fáradtságról árulkodtak. Közölte velem, hogy keveset alszik; munkájának befejezése legkevesebb három élettartamot igényelne. Beléptem a könyvekkel, régi kiadványokkal, füzetekkel és folyóiratokkal teliszűfolt, szűkös helyiségbe. Oda-

benn fülledt volt a levegő, szellőztetni csak egy lőrésnyi kis ablakon lehetett, a világosság is itt szivárgott be. Leültem a keskenynek és rövidnek tűnő fekhelyre: ezen legföljebb csak főlhúzott térddel alhatott.

— Nos, ez az én szegénységem, ez minden, amim van. De amit itt látni, megmarad! — szólt elégedetten, majd hirtelen száraz, asztmás köhögés fogta el. A köhögéstől fulladozva még mondott valamit, ám nem értettem. Amikor csillapodott a köhögése, tartózkodóbban folytatta:

— A városatyák kikapcsoltatták az áramot. Mécsvilágnál és karbidlámpa mellett dolgozom. Tudja, ebben a városban mindenki a halálomat kívánja, de nehogy azt gondolja, panaszkodni akarok rájuk, mert így elégedetlennek tünnék, pedig én, hála istennek, nem vagyok az. Óriási bennem a munkalendület!

Gyorsan sötétedett. Rég nem tapasztaltam ilyen koromfekete éjszakát és ennyire teljes sötétséget. Megfeledkeztem gyermekkoromnak azokról az izgalmas pillanatairól, amelyek a nappalt elválasztották az éjszakától. Ilyenkor a verandán üldögéltünk, és vártuk, hogy az égbolton kigyúljanak a csillagok. Ágyunkig kísért bennünket a levelibékák hangoskodása meg anyánk áldása: *az angyalok legyenek veletek!* Most is hangoltak a levelibékák, áradt a békabrekegés, odakinn pedig anyánkéhoz hasonló hang hívott egy gyereket. Ez a hang egyre izgatottabb lett, mintha a gyermek elveszett volna valahol a világ forgatagában vagy épp a mindenségben. Mit keresek én itt, ennél a furcsa embernél? Mit akarhat közölni velem, és mit szeretnék hallani tőle? Légy türelemmel, és bízz abban, hogy egyetlen pillanat sem megy veszendőbe!

A cigaretta parazsa bevilágította vendéglátómat, éles körvonalakkal rajzolta ki beesett arcát. Szenvedélyesen dohányzott, egymás után szívta a cigarettákat.

— Nos, milyen benyomást keltek? Siralmasat? Komorat? — folytatta a sötétben. — Majd később gyertyát gyújtok. Habár csupán azt világíthatja meg, amire szükségünk van. A többit mind látjuk és tudjuk, nem igaz? Az én gondolataim sötétben a 'egcisztábbak. Sajnálám, ha úgy vélekedne, hogy untatom csupán. Tudom, hogy szívesebben töltötte volna az estét hozzátartozói körében. De mit tehetünk, ha közelállónak érzem magamhoz. Valójában senkim sincs. Talán maroknyi rosszakaróm ebben a városban, de ügyet sem vetek rájuk. Engem az életben az a verssor vezérelt: *szerezd Rebab nővér gyilkosát*, amelyet még a mektebben tanultam. És, hála istennek, itt vagyok. Meg szándékomban is áll addig itt maradni, amíg

nem végeztem a munkámmal. Kérdezte tőlem, hogy könyveket írok-e? Nem tudnék mit válaszolni: írok is, meg nem is. Helyesebben mondva bekapcsolódom mások könyveibe.

— Ez szokatlan — mondtam.

— Nincs ebben semmi szokatlan. A könyvekben repedések mutatkoznak, legyen a szerzőjük akár Flaubert is, vagy Gogol. Tudom, hogy hálátlan dolog, amit végzek, de szükségét érzem annak, hogy kiegészítsem és megtoldjam azokat a helyeket, ahol űr tátong! Sőt még hogy ki is iktassam azt, ami szerintem nincs rendjén. Vagy hogy egy szót egy másikkal cseréljek föl. Most majd gyertyát gyújtok, és az ön könyvének példáján fogom ezt bemutatni.

— Hogyan került önhöz a könyvem? — kérdeztem.

— Ugyan már, hogyan! Csak hogy tudja, nagy megtiszteltetés az, ha a könyv az én kezembe kerül! Amit én megdolgozok, azt az örökkévalóságba sorolhatjuk, a további sorsáért pedig talán csak egyedül isten a felelős. Azoknak köszönhetően került hozzám, akik mocskolták, mert nem voltak tisztában velem, mit tartalmaz. Az nem adatott meg nekik, hogy tudhassák. Amikor hozzám került, úgy föl-villanyozódtam, mint még soha. Derekasan dolgoztam, vadászva azokat a gondolatokat, amelyeket elszalasztott. És rendbe hoztam, ahogy kell. Meg is mutatom. Jó, hogy elfogadta a meghívásomat, mert különben honnan tudhatná, hogy hol is lakik ez a valaki, aki érti az ön nyelvét, aki szerelmi sikertelenségét a sajátjaként éli át. Nekem megadatott, hogy mindent a sajátomként vehessek. A más fájdalmát is. De senkit sem kényszeríték arra, hogy helyettem szenvedjen.

Gyufája föllobbanó lángjánál meggyújtotta a gyertyát. A gyertyaláng úgy hajladozott, mintha vonakodna megvilágítani ennek a különös írónak a munkáját. Lapozni kezdte a könyvemet, mutatva a sorok között mindenüvé beiktatott kézírását. A bejegyzések ferdén is folytatódtak, minden irányban az egész fehér fölületen, kitöltve a legparányibb üres helyet is. Időnként fölhagyott a lapozással, a kéziratba mélyedt, majd törölt és kijavított valamit. Szája sarkát az elégedetlenség görcse rántotta össze, és a fejét rázta, mintha csak mos tünnének föl neki a mulasztások és az otrombaságok a szövegben. Elgondolkoztam ezen az emberen, származásán és születésén, során, amely egybefűzött bennünket ebben a cellában.

— Különös, mi? — mért végig váratlanul, csontos kezével leszorítva a könyvet, mintha kész lenne védelmezni azt, ami benne áll. — És mit szól hozzá?

— Önnek csupán radírra és ceruzára van szüksége — válaszoltam.

— És fölismerésre! Intuitív fölismerésre. A lélek látnoki lendületére. Ha istennek száz neve van, kilencvenkilenc epitheton, a századik név viszont rejtve van, és csupán keveseknek hozzáférhető. Ezeket pedig a tíz ujjunkon megszámlálhatjuk. Mindez az ön szemében eszelősségnek tűnhet, én azonban úgy vélem, hogy abban a különös kegyben van részem, hogy a nagyok életét élhetem, egy lehetek gondolataikkal, amelyeket képes vagyok fölfogni.

— És mindazt, amit itt látni, már teleírta?

— Elkezdtem, vagy már átdolgoztam. Ám még nincs mind befejezve. Itt csupán egyetlen tiszta könyv van. Ez aggaszt, mert tökéletes mégsem lehet. De erre majd más alkalommal térünk ki. Most azonban szeretnék bemutatkozni, hogy megszorítsa a mancsom — szolt, felém nyújtva csontos kezét, amelyet hideg, szinte élettelen tárgynak éreztem a tenyeremben. — Fehko vagyok. Talán visszatetsző, hogy csupán most mutatkozom be, ám létezik egy szabály: aki mesél, elfedi arcát. Ezt a felekezeti iskolában tanultam valamikor régen, ahová még akkor jártam, amikor apám azt szerette volna, hogy tanult ember váljak belőlem. Nem tudtam a kedvében járni, nem az lett az osztályrészem, hogy bekerüljek az ulémák közé. Megszöktem. Apám könnyebben vette ezt, mint gondoltam volna. Emlékszem, amikor mondta:

„Kár. Minden ember igyekszik elérni, hogy nevét Allahé meg a melekeké mellett emlegessék.”

Utóbb ugyanazt tanácsolta, ami az iszlámban isten első parancsolata: *olvass!* Íme, ráhallgattam: ami itt van, azt mind elolvastam!

— És kijavította! — tettem hozzá.

— Igen. Talán. Amennyiben megértettem a dolgokat. Most mondja meg, untatja-e a történetem. Könnyű szívvel abbahagyom!

— A világért se! — szoltam. — Mindent hallani szeretnék.

— Nincs benne semmi. Ami mégis van, elférne egy papírlapon. És el is fért! Mondtam, hogy Fehko Jančićnal hívnak, huszonhatbeli fiúgyermek vagyok, március legvégéről. Anyám — Hala volt a neve, — mesélte, hogy abban az esztendőben a március volt a bajkeverő a hónapok között, minden elfagyott, a hónap haragvó asszonya visszafelé forgatta az évszakokat, a tavaszt ismét télre, a telet meg őszre változtatta. Hogy ezért-e, mert megszülettem, nem tudom. Csupán azt tudom, hogy életem során egyetlen hónap sem pártolt mellém. Sem a március, sem a június, sem az augusztus. És egyetlen esztendő sem. Negyvenegyben, hánv éves lehettem, számsítsa ki, lelőtték az apámat. Anyám fivérei, két megrögzött usztasa, akkoriban

fiatalemberek, azt követelték apámtól, hogy lépjen be az ő légiójukba. Akkor apám ezt mondta nekik:

„Ne forduljatok ti, sógorok, a sajátjaitok ellen, meg a szerbek ellen se, mert ők is, akár a sajátjaitok, hanem az idegenek ellen fegyverkeztek. Ne az iblisszel való szövetségre, ha istent ismeretek, hanem a jó oldalra!”

Akkor azok ketten lelőtték. Amikor eltemettem apámat — ugyanúgy Ibrahimnak nevezték, miként Mohamed fiát is —, napfogyatkozás volt, akárcsak az egész korban. Mi kormos üvegen át néztük, anyám pedig hinni kezdett a mudzsizban, hogy isten ekként adja tudunkra, mennyire iszonyodik az evilági cselekedetek fölött. Egy év elteltével anyám is ágynak esett, súlyos betegség gyűrte le. Nélküle maradtam. Ekkor csatlakoztam apám gyilkosaihoz. Egy nap így szóltak:

„Fehko, neked edződnöd kell. Holnap elviszünk, hogy leszúrj egy pravoszláv diakónust, fiatal és szemrevaló papazt, útonállót és gyaur bajkeverőt. Mi majd fogjuk, te pedig acélosítod a karodat!”

Ezen az éjszakán le sem hunytam a szememet, másnapra megbetegedtem, elhatalmasodott rajtam a láz, félrebeszéltem. Erre akkor ott hagytak. Mondták nekem, hogy az ember az, amit álmában és sötétben beszél. Soha többé nem láttam őket. Egyikük elesett, a másikuk még él valahol Ausztráliában, irkál, és a hazatérés felől érdeklődik, minden vétkét a halott nagybácsira kelve. Engem akkor egy távolabbi rokonunk mentett ki, ma nagyhatalmú ember; így kerültem tizenhét esztendőös koromban a partizánok közé. De neki is ki kellett ábrándulnia belőlem. Amennyiben érdekli, elmesélhetem. Ezt megelőzően hadd mondjam el, hogy a partizánok között kitüntem, ami pedig a legfontosabb, a kommunizmus eszméinek hatása alá kerültem. Amint vége lett a háborúnak, a befolyásos rokonom magához hívatott. Beszédesebb ember volt, semmiségekről is hosszasan tudott mesélni. Üldögéltem a nagy bőrfotelben, ő pedig csak járkált tükörfényes csizmájában, hogy akár meg is nézhettem volna benne magamat. Elsíratta az apámat, majd megindítóan kitért az én árva sorsomra. Úgy karolt föl, mintha a fia lennék.

„Te tudod, hogy Mohamed ötvenéves korára huszonhárom csatán volt túl — mondta. — Neked is meg kell tenned ezt az utat. Valamennyit már magad mögött hagytál, de még tovább kell gyűrnöd. Bízom benned, a szimatod pedig sohasem csal. Te, Fehko, csak tartsd magad a Koránhoz, aszerint viselkedj, ennyi elég ahhoz, hogy valódi kommunista váljon belőled. A Korán magva a munka, a tudás, a hit. A magadfajta fiatalember számára milyen szépen mond-

ja benne: *utazatok szerte a világban, és figyeljétek, miként jött létre a teremtés!* És hol figyelhetnéd meg ezt jobban, mint a Szovjetunióban? És hol találnál ehhez jobb tanítót Sztálinnál? Úgy hátróztam, hogy Moszkvába küldelek iskolára.”

Így is lett. Elvégeztem a légierő főiskoláját, és kitanultam finom-műszerésznek. Erről első ízben beszélek, mivel ön hivatott ezt hallani. Az, aki a mindenség fölött virraszt, tudja, hogy igazat szólok! És ústen a tanúm, hogy ön lesz az utolsó ember, akinek elmondom ezt a történetet. Engem a leendő békesség hallgatásra kötelez. Ha kész ezt külön ajándékként elfogadni, akkor folytathatom. Ha úgy véli, hogy egy fecsegővel van dolga, aki kérkedik és beszél összevissza, akkor a tenyeremet a számra tapasztom, és befogom a pofám. De látom, hogy lesi minden szavamat, és figyel rám, akár a hívő, úgyhogy iparkodni fogok. Két esztendeig tartó tanulmányaim befejeztével hazatértem, de nem egyedül. Odakinn megnősültem. Raisza Iljinicsna, aki Harkovban született ugyanabban az évben, mint én, ugyanúgy március hónapban, ugyanúgy szülei nélkül maradt — apja mérnök volt, anyja laboránsnő —, velem került egy padba. Ahogy mondani szokás, első pillantásra egymásba szeretünk, és az első csókunk után anyakönyvvezető elé álltunk. Ám miként tudja is, a sors egymás irányába vagy egymástól elfelé tologálja a földi sakkjátszma gyalogjait, és velünk is ugyanígy tett. Fájdalommal a lelkemben szólok erről, mert ha azt mondom, hogy Raisza volt az életemben az első és az utolsó nő, nem fogja elhinni. Megismerkedésünk előtt még fiatal voltam, utóbb pedig nem próbálkoztam nőkkel, mert nem bíztam abban, hogy sikerem lenne.

— Mi történt Raiszával?

— Legyen türelemmel. Erre csak röviden térek ki, mert szeretném elfelejteni. 1947 nyarán érkezünk meg. Tiszthelyettesként léptem katonai szolgálatba, mint szakaszvezető a légierőnél. Négy hónapot a légierő parancsnokságán töltöttem Zimonyban, majd áthelyeztek Zomborba. Beszéltem már Raiszáról? Elmondtam, hogy milyen volt?

— Nem, nem mondta.

— Ha Raisza elnevette magát, az ember szinte kívánta, hogy vérig harapja azzal a fehér, egészséges fogsorával. Haja, szeme fekete. Anyja ágán örmény vért örökölt. Amikor csak belépett a légierő otthonába, a tisztfeleségek irigykedve tekingettek felé. A hímek beállították magukat, bámulták, és idióta módra, férfiasan mosolyogtak. Mert minden ember azt képzei, hogy, épp ő az, éppen őt szemlélték ki a pázrásra. De hogy ne nyújtsam a dolgot: Raisza teherbe esett,

ez az időszak pedig az én számomra az volt, amit az ajetek úgy említenek, mint a *szív nyugodalma*. Egy napon Raisza közölte velem a kívánságát, hogy gyermekünket Moszkvában szeretné megszülni, ahol a nővére orvosként dolgozott. Semmi különös, apró, gyermekes kívánság, hogy ott szüljön, ahol a szerelmünk is született. Nem is akadályoztam ebben. Most viszont úgy tűnik, hogy valaki másnak az életét mesélem. Velem esett ez meg, vagy másvalakivel? Lehetséges volna, hogy én most nem is létezem, és mindez csupán az *ön* képzelgése? Nem, nem, ez lehetetlen. De ha erről kezdék beszélni, elveszítem a józan ítélőképesség fonálát. Miként bizonyítja az ember a tulajdon létezését, ez nem világos előttem. Ezt önmre bízom, kérem, oldja meg. Szakadatlanul kérdezősködjön, kik vagyunk, talán választ kap rá.

— És Raisza elutazott?

— Igen, magam kísértem ki. Ekkor váltunk el egymástól első alkalommal. De véglegesen is! Úgy 1948 végén kellett volna szülnie. Türelmetlenül vártam a híreket, de akkor közzétették a Tájékoztató Iroda határozatát. Erről fölösleges beszélnem, ismert mindenki előtt. Raiszát többé sohasem láttam, és nem is hallottam róla. Megszülte vajon a gyermekünket? Létezik valahol egy fiam vagy egy lányom? — ez gyakran kínozott és zaklatott, rémálomként gyötört, és még mostanában is elővesz álmomban, látogat és csábít Raisza gyönyörű testének feslett sejtánja; álmomban vele kéjenckedek, ébren nélküle vagyok boldogtalan. A dolgok pedig a következőképpen folytak tovább: amint nyilvánosságra hozták a Tájékoztató Iroda határozatát, Tomanović hadnagy, az osztagom vezetője magához hívatott. Róla írt a *Krila armije* című újság, ő volt az, aki a kragujevaci Linenberg Jovan vitorlázó repülőgépén Szabadkától Temesvárig 127 kilométert tett meg légvonalban, és ezzel föllállította annak az időszaknak a rekordját. Fölöttesnek szigorú volt. Nem szeretem azt mondani, hogy igazságos, mert senki sem igazságos. Amikor jelentkeztem nála, egy székre ültetett, de ezt úgy helyezte el, hogy körültáncolhassa. Nyúlánk volt és fürgé lábú; az orrából beszélt. Amikor csak megállt mögöttem, kötelezően megkapaszkodott a szék karfájában, és hagymaszagot fújva a képembe hajolt. Föl-alá járkálva tövéről hegyére kifejtette, miszerint eltűntek a *Meva* és a *Delfin* típusú mezei vitorlázógépek tervrajzai. Majd váratlanul megállt, kezét csipőre vágta, és cipőmre meredt. Behúztam a lábamat a szék alá, mintha valami rondaságot hurcoltam volna be a cipőmön. Úgy viselkedtem, mint valami bűnös; ilyenként is ültettek oda a székre. A hadnagy hirtelen földerült, mintha arra készülne, hogy

valami szívességet tegyen. Bajusza alatt elmosolyodott, és rám kacintott.

„Hol van mostanában az a szép orosz nő? Nem látom veled... Talán csak nem robbant ki köztetek valami?”

„Nem, hadnagy elvtárs! Minden a lehető legnagyobb rendben van!”

„Akkor miért utazott el a Szovjetunióba?”

„Hogy szüljön” — mondtam.

„Hogy szüljön! — kiáltott föl a hadnagy, és hahotázni kezdett. Fuldoklott a nevetéstől. — Mit nem mondasz! Mintha itt még senki sem szült volna. Itt az emberek nem születnek, mi? Ne nevettesd ki magad, Fehko! És ne hazudj, hogy szülni ment!”

„Pedig azért ment” — válaszoltam higgadtan.

„És vitt valamit magával, amikor elutazott?”

„A magzaton kívül semmit!”

„Szóval így! Csak a magzatot a méhében!”

„Csak a magzatot a méhében” — mondtam.

„És valami vázlatokat az új vitorlázógépeink modelljeiről? A haderő beosztását?”

„Nem tudom, miért vitte volna ezt magával! És kitől kaphatta volna?”

„A szeretőjétől, ki mástól!” — kiáltotta, majd az ajkába harapott, mint aki elszólta magát.

Ekkor elsötétült előttem a világ, csoda, hogy le nem fordultam a székről. Elöntött a verejték, egy szót sem voltam képes kinyögni. A hadnagy cigarettával kínált. Rágyújtottam, negyvenhat óta először, mert akkor abbahagytam a dohányzást. Szükségét éreztem a mosdásnak, és hogy megnedvesítsem a számat. Úgy botorkáltam, mintha álmomban járnék. Elvitettem a kijáratot. Tomanovic vezetett ki, az ajtóban közölte velem, kiről is van szó. Ez esett leginkább a nehezemre. Képtelen voltam tovább menni, a kapuban leroskadtam, és felyögtem:

„Te mintha kedvedet lelnéd ebben, Tomanovic! Megöltél, ember! Végem van!”

„A barátod, Rumi Ignác ölt meg téged, nem én! Meg Raisza, a feleséged! Senkinek se higgy, Fehko! Most, amikor fejek repülnek.”

Azt mondják, az ember általában szeretné elfeledni élete nehéz pillanatait, de mivel nekem más nem adatott meg, ezért csak a legsúlyosabbakra emlékszem. Habár egészen lidérces állapotban voltam, emlékszem, hogy egy vízcsapnál ittam, és nedves zsebkendőt tettem a tarkómra. Itt összeszedtem magam, és elindultam Ignáchoz.

Nem volt szolgálatban, úgyhogy a lakás felé vettem az irányt. A csillag égette az agyamat, hogy szinte forrt. Minden hangra vissza tudok emlékezni, mintha tegnap lett volna. Ló patadobaját hallottam, és megálltam. A mellékutcából lovas nyomult elő, egy fiatal és csodaszép cigány, övig meztelen és fekete, akár a szurok. Szélesen, cigány módra nevetett. Fogai ragyogtak, akár a gyöngysor a sötétben. Jelensége fölhangolt, akár valami természetfölötti tünemény. Lehet, hogy oly sajátságos hangulatban voltam, hogy még az ördög is vonzónak tűnt volna a számomra. Minden, ami az emberrel ellenkezik, jónak hatott. De most az isten arca mutatkozott meg, és elenyészett. A cigány ellovagolt. Tudtam, hogy isten arca beláthatatlan, mert ehhez korlátozott a szem. A szufik azt mondják, hogy isten távol van a mi képzeleteinktől, mivel túlságosan közeli, rejtve pedig azért van, mert mindigtől jelenlevő. Gyermekkoromban nagy hatással volt rám a Koránnak ez a mondata: *és a város széléről sietve érkezett egy ember!* Ezt képzeletem mint különös, de érdekfeszítő képet fogta föl. A cigány viszont a város széléről érkezett, a cigánytáborból. És később is megjelent látomásaimban.

Fehko abbahagyta a történetet, mintha elérkezett volna a hallgatás ideje. Újabb cigarettacsomagot bontott fel, nem tudom, már hanyadikat, majd kivett belőle egyet, és hosszasan morzsolgatta az ujjai között, hol az egyik, hol a másik végét ütögetve közben az asztal lapjához.

— Phú, milyen kemények, a csodába is — morgolódott, majd nyelvével igyekezett lazítani a papírján. A gyertya lángjánál gyűjtött rá, a füstöt mellre szívta, majd rám meredt. — Tudná folytatni nélkülem is? Sejteni a továbbiakat?

— Az nem ugyanez a történet lenne.

— Nem, nem, csakugyan nem, ez igaz! Mert ez ördögi történet. Csak kissé eltúloztam. Túlságosan is részletezem.

— Anélkül mit sem érne.

— Ha így gondolja, akkor majd szorosabbra fogom. Ha mindent kitergetnék, még holnap is itt ülnénk. És még akkor is ha a szádrészét hallaná. Most nem volna helyes, ha elkapkodnám, hanem az egészet végig kell vezetnem, lassan és sietség nélkül, ahogyan a földi dolgok elrendeződnek. Rumi Ignác, miként sejtheti is, öt perig sem volt Raisza szeretője. A helyőrségben különböző mendemondák kerengtek róla, még olyanok is, hogy horthysta volt. Rumi Ignác viszont huszonnégy esztendőskorában a Petőfi Sándor magyar partizánzászlóalj századparancsnoka lett. Szoknyavadász volt, de ezen a téren is külön eset. Az özvegy nőkre bukott; a gyász legkisebb

jele erotikus izgalmat keltett benne. Ha gyászruhát látott, szaladt utána. A lelkében kommunista volt, mindenkit támogató, és szerette azokat, akik készek meghalni az eszméért. Szenvedélyes vadásznak számított. Sokféleképpen tudta elkészíteni a vadat. Gyakran voltunk nála vacsoravendégek. Raisza megnyalta mind a tíz ujját, ha őzet tálat Esterházy-módra vagy nyúlpestétomot. Ez volt Rumi Ignác, akivel szorosán összekötött a sorsom. Nem pedig házasságtörő! De hogy el ne veszítsem a fonalat; arról mesélni, amit kedvelünk, nagyon csábító, én pedig Ignácot csakugyan szerettem. Aznap, amikor beállítottam hozzá, elszántan bevette magát a házba, az asztalon pedig egy orosz *Te-Te* revolvért tartott. Egyedül lakott egy régi épület földszintjén; azt beszéltek, itt élt valamikor Lengyel Ferenc rendőrségi besúgó, akinek a gonosztetteiről még mindig hallani lehetett. Amikor Ignác meglátott, rémülten nézett rám. Bizonyára úgy festettem, akár a kísértet. Amikor kissé erőre kaptam, tövéről hegyére mindent elmondtam neki. Figyelmesen hallgatott, nem volt szükséges cáfolnia a hazugságot. Miközben azt az értelmetlen intrikát meséltem, minden világossá vált. A barátságot nem szavakkal bizonyítják, és nem képezheti gyanakvás tárgyát, ahogyan istent sem a teszbíhnel ünnepeljük, hanem a szívünkkel. Ha azt mondom, hogy olyanok lettük, akár a testvérek, keveset mondtam. Az emberhez az áll a legközelebb, akivel a gondolatait meg a fél cigarettáját megosztja. Ignác ekkor így szólt:

„Fehko barátom, ezek itt nagy bakot löttek. Sokkalta inkább hiszek Sztálinnak, ha nincs is igaza, mint nekik. Ebben az esetben viszont igaza van, és minden szavát aláírom. Ez a dolog a visszájára forgult. Mától kezdve. Vagy holnaptól, mindegy. Most majd a Tomanovićok szabják a politikát. Csakhogy, bizony, nélkülem. Itt én képtelen vagyok megmaradni!”

„Ha te nem tudsz megmaradni, nem maradhatok én sem” — mondtam.

Ekkor elhatároztuk, hogy átszökünk a határon, és szinte bizonyosak voltunk abban, hogy három hét múlva Moszkvában leszünk. Em lékszem, hogy a nap hátralevő részét gondtalanul töltöttük el. Hűséget fogadtunk egymásnak, közben barackpálinkát ittunk, és, bezeg, berúgtunk. A két iszákos összeölelkezve ébredt az ágyon, ruhástul, ahogyan oda is feküdt. Most a szökés következik. Ebben nem sok érdekes van, úgyhogy nem részletezném. Mindenki úgy szokik, ahogy tud vagy lehet, és aztán szélében meséli a dolgot. Talán szeretné hallani, hogy volt-e izgalom a határon. Nem, nem volt! Senki sem nyitott tüzet egyik oldalon sem. Viszonylag könnyűszerrel

lopakodtam be Magyarországra, a hetvenhatos és a hetvenhetes őr-torony között léptem át a határt. Mit gondol, Ignácnak vajon sikerült-e? Természetesen sikerült. Egy *Orao* típusú vitorlázógéppel repülte át a határt. Mindig a földtől elszakadva járt, s ebben következetes is maradt. Gépmadara Gara falunál ereszkedett le, a bácsalmási járásban. Innen még aznap Pestre kísérték. Velem ez másként történt. Szegeden tartottak, egy épületben, a Vásárhelyi úton. Két álló hétig maradtam itt, de senki ki nem hallgatott, egy szót sem kérdeztek tőlem. Közös mosdónk volt és közös illemhelyünk, ám senki sem szólt senkihez sem. Furcsa alakok mászkáltak itt, némelyik elment, és soha többé nem láttam, némelyikük pedig visszatért, néha piperkőcnek vagy nemesembernek öltözve, néha viszont női ruhában. Nem sikerült megfejtenem ennek a cirkuszak az értelmét, kérdezni pedig restelltem. Az egész valami előadásra hasonlított. Majd két hét múltán föltűnt Rózsa hadnagy az ÁVO, az Államvédelmi Osztály központjából. Így szólt:

„Rózsa Mihály hadnagy vagyok, és mindenért én felelek. Ha most elrendelem, hogy adjanak vissza, úgy áthajtanak a határon, akár a bőröndöt!”

„Nem azért szöktem át, hogy visszadobjanak — mondtam. — Mielőbb Moszkvában szeretnék lenni.”

„Pedig, látod, én azt tanácsolom, hogy iratkozz föl a téli ö'tözéket igénylők közé. Kemény télre számítanak, farkasordító hidegre, hogy a fagy lemarja a húst a csontjaidról, még az egér is társulni fog a macskával. Biztosítsd be magadat, fiú! Mert hosszú az út Moszkváig!”

Hajlandó voltam aláírni a papírt, amellyel téli ruhát igényeltem. Kaptam négyszáz forintot meg két doboz ötvenes csomagolású cigarettát. Ezenkívül Rózsa Mihály hadnagy udvariasan megkért, hogy írjam meg életrajzomat, és fejtsem ki politikai nézeteimet. Két nap múltán ismét megjelent. Vele jött dr. Baloga is, illetve így mutatkozott be. Mondta, hogy az NKVD százasosa, különben ukrainai. Túlzottan szívélyes volt, és minden alkalmat kihasználta arra, hogy nevéssen. Minden ok nélkül is nevetett. Ki más kacaghatott volna lehetőleg rajta kívül azon, hogy panaszt tettem a Vásárhelyi úti otthon egészségügyi körülményeire és az ottani ellátásra. Baloga százasos hajladosza a nevetéstől, amikor ezt mondtam:

„Az emigránsok is emberek.”

Mivel a szája tele volt aranyfoggal, mindig olyan tartást igyekezett fölvenni, hogy valamilyen fénysugár a fogait érje, és a nevetése szinte fellobbanjon, valóságos kis tűzfészkek legyen a szájában. Előt-

te teregettem ki szökésem okait. Mindent megmagyaráztam mérsékelt hangon és figyelmesen, megemlítve Raiszát és a szülést is, de csupán annyiban tértem ki erre, hogy meglágyítsam a kemény szívét, és véletlenül se tűnjek föl előtte valami pipogyanak, aki a felesége után nyafog. Miért időzök el ennél a mozzanatnál? Mert dr. Baloga álmomban még ma is üldöz a kacagásával. Gyakran oly világosan és érthetően hallom, hogy arra kell gondolnom, miszerint az idő nem pusztá folyamat, amely megújul vagy csupán lustán hömpölyög, hogy végül az örökkévalóságba ömöljön. Nem, inkább valami kaotikus, fölforgatott valami. Olykor a múlt közelebbi és valósabb, mint az a pillanat, amelyben élünk. Hagyjuk azonban ezt, ítéletet a korról isten fog mondani, hallgassuk inkább Baloga századost. Minden panaszkodásomat és szomorú politikai megnyilatkozásomat ekként ütötte el nagy vidáman:

„Nem kellett volna Moszkvába indulnod, amikor Moszkva egy hónapon belül nálatok lesz. Ahelyett hogy ott lennél, és készítenéd a terepet, te a feleséged után nyavalyogsz!”

Estefelé előkerült két civil. Az egyik egy magyar sofőr volt, valami jóindulatú állat, rövidre nyírt hajjal és összelapított orral; a másik a mi emberünk volt, Josip Petranovićnak hívták, odaát Veres Josip néven élt. Így szólt:

„Azért utazunk éjszaka, mert a nappal a mi számunkra rövid. Nem győzünk mindent!”

Szakadatlanul mozgásban volt és sietett, mindenről volt értesülése, komolynak és gyakorlatiasnak hatott, azon szervezők közé tartozott, akiknek a hozzáértése bizalmat ébreszt. Azt mondta, hogy a Nemzeti Szállóban helyeznek el, a tizennégyes szobában, és már másnap fogadnak bennüket a Magyar Dolgozók Pártja Központi Bizottságában. Gobó István névre szóló igazolványt kaptam, és átvettem kétezerezt száz forintot. Amint elhagytuk a kivilágított külvárost, és belemertültem a sötétségbe, eleredt az eső, dobolva a dzsip ponyvatején. A tetőt több helyen foltolták, és beázott; az eső csöppjei a galléromba hullottak, majd a hideg és a borzongás kényelmetlen érzésétől kísérve folytak végig a gerincemen. Mindkét kezemmel keményen szorongattam a támasz vasrúdját, de ennek ellenére a zötyögés a magasba dobált a helyemről, úgyhogy fejem minduntalan érintette a dzsip tetejét. Mindig is tudtam, hogy a lélek türésre ítéltetett, ám hogy a test miként viseli ezt el, ma sem világos előttem. Hogyhogy nem szakad le az ember veséje, hogyhogy nem gördül odébb a szíve? Kénytelen voltam magamra gondolni. Egyre kevésbé értettem a helyzetemet. Miért vágtam neki ennek az útnak?

Hová menekülök, és hová fogok eljutni? Létezik-e visszatérés? Szóba szerettem volna elegyedni Veres Josippal, habár hallgatag fiú volt. Barátom, Rumi Ignác sorsáról szerettem volna kérdezni. Vajon mit tudhat a társamról? De Josip kurtán és indulatosan belém fojtotta a szót:

„Nem szeretek menet közben társalogni!”

Azzal voltam, hogy a fickó az én oldalamon áll, talán ő az egyetlen megbízható személy az idegen világban. Számomra bizalomgerjesztőnek tűnt a viselkedése. De csalódnom kellett benne. Csalódnom, mint annyiszor az életem során. Veres Josip gazember volt. Őnek most megmondhatom: jó emberrel én ott nem találkoztam. Gyöngéd szív és jóságos lélek ott nem akadt. Valamennyien a Gonosz hivatalnokai voltak, kegyetlenek, hazugok, aljasak. Az írnökök, a szakaszvezetők, a hóhérok, a gazdasági intézők az örök, a tábornokok, mind egyformán. Rajtuk kívül pedig nincs más ember. A többiek rabszolgák! Nos, ez az én történetem! A teljes történetem, amelynek nemsokára a végére érünk, és akkor nyugton fogom hagyni.

— Amennyiben rászolgáltam, hogy nyugtom legyen.

— Igaza van. Erről nem mi döntünk. És vajon a nyugalom a legnagyobb ajándék? Igen!

— Hallgatom tovább. Mi történt ezt követően? Nem nyelte el itt a sötétség?

— Úgy gondolom, nem — mosolyodott el, majd folytatta. — Egy-két órányi kocsikázás után a távolban valami zavaros fényt pillantottam meg, valahogy magasan állt, mintha fölülről, isten oldaláról engedték volna alá, és lóg megállapodva a sötét szakadék fölött, lóg és pislákol, épp csak annyira, hogy bevilágítsa a soromat. E nyomorúságos, és magányos fényforrást szemlélve parányinak éreztem magamat, ártatlan teremtménynek ebben a tágasságban. Porszemnek, a bolygó láthatatlan részecskéjének. Utóbb a villanyégők egész füzérét pillantottam meg ugyanabban a sorban és azonos magasságban, ahogy köröttük esőcseppek verdesnek. A villanypóznákat nem láttam, meg semmi olyat sem, amire az égőket függeszthették volna. Ám ez lehetetlen, a térben semmi sem maradt fenn csak úgy, önmagától, köldökzsinórával minden az anyaföldhöz kötődik. Ám lehetséges-e a meglévő képet kiforgatni? Hogyne lehetne! Az ember egyet lát, emlékezetében viszont más mutatkozik meg. De ne evezzünk a képzelet vizeire, maradjunk annál, hogy nyomban e függeszkedő villanyégők után egy kivilágított kocsmát állt. Ez valami nagyobb lakott helység peremrésze volt. A kutyák úgy ugattak,

mintha a világ vége közeledne, valahol, nem messze pedig vasúti pálya vezetett; hallottam a mozdony füttyét. Ma is, ha hallom, elhatalmasodik rajtam a melankólia. Valamilyen hang mindig számlálja napjainkat. Mit tehetünk, az élet napról napra rövidebb lesz. Ez a vonatfütty pedig intelem, amely azt mondja: elmúlt valami. Hol is hagytam abba? No, igen. Betértem abba a kocsmába, és megvacso ráztunk. Igazi országúti kocsmá volt, füstös, mocskos. Részegek tántorogtak, poharakat törtek, handabandáztak. És hogy Veres Josip mekkora gyűlölettel méregette őket, azt nem tudnám elmondani. Emlékszem, ilyesmit sziszegett feléjük:

„Mocskok! Itt adják, át magukat a feledésnek!”

Majd kimért, hivatalos hangon hozzám fordult:

„Kérdezni akartál valamit? Hát kérdezz!”

Vonakodtam a sofőr előtt beszélni, de Josip intett, hogy előtte nyugodtan mondhatom. Rumi Ignác felől érdeklődtem. Josip egy-két percig csak hallgatott. Ezzel a titokzatos magatartásával fokozni szándékozta a tulajdon jelentőségét. Majd így szólt:

„Ez az a fiú, aki géppel repült át ide. Tökös gyerek. Egy Pest vidéki kerületben lakik, a Kossuth Lajos utcában. Ott luxuslakások vannak, amelyekben egykor a Horthy-burzsoázia élt. Tudvalevő, hogy ki juthat ilyen lakáshoz. Ignácnak sikerült, mert van esze!”

Veres Josip kopogtatni kezdte ujjával a homlokát. Tudja, amikor valaki azt mondja: ennek van magához való esze. Majd a tulajdon tökféjét koppintgatja. Ezeket az embereket nem tudom elviselni. Érti, hogy mit akarok mondani? Amikor valaki a saját kobakján kopogtat, hogy megmutassa másvalakinek az eszét. Ez kétélyeket ébreszt bennem, már megbocsásson. És egy belső hang nyomban figyelmeztetett is: ne higgy ennek az embernek. De mégis naiv módra csapdába estem, és megkértem, hogy teremtsen köztünk kapcsolatot.

„Ez nem lesz könnyű. Ez nem úgy megy, ahogy te elképzeled. Ignác a terepen tartózkodik, Nagykanizsán van. Amit tehetek, az csupán annyi, hogy holnap fölhívjuk a Pannónia Szállót. Ott van a főhadiszállása.”

„Miféle főhadiszállás?”

„Fiú — emelte föl a hangját Veres Josip, és az arcomba hajolva mutatoujjával az asztal lapját ütögette —, mi itt háborúra készülünk! Olyasmit is elárultam, amit nem lenne szabad Túl sokat mondtam! És most ígyunk!”

Az a komoly, gyakorlatias ember elkezdett vedelni, miként a

boldogtalanok szoktak, akik szenvednek valami miatt. Az effajta ténykedésekben ritka a kiegyensúlyozott ember. Lehet, hogy kötelezettségeiket lelkiismeretesen teljesítik, de biztos vagyok benne, hogy odahaza esténként a pohár fenekére néznek. Igen, igen, napközben a szolgálat, este meg az összevissza okádás. Szegény feleségük tudja, aki takarít utánuk, meg leplezgeti a kenyérkeresője szegyenét. Ide hallgasson, keserű kenyér az. Miért van így? Mert ezek nem tiszta dolgok. Ördögi mesterkedés ez mind, és emiatt! Hanem hogy rövidebbre fogjam, átugranám most a lumpolást meg a harmonikás itatását, de egyet mondok: az a jóindulatú barom rokonszenvezett ezzel a dorbézolóval. Tudja, kire gondolok.

— Hogyne, a sofőrre. A belapított orrúra.

— Megjegyzni a dolgokat, semmi sem kerüli el a figyelmét. A kocsmából kijövet Josip fölszedett valami lányt. Helyes volt, fiatal, és hiába volt rajta kurta, csuklyás esőkabát, mégis bőrig ázott. Mert most már csakugyan ömlött az eső, a szél valóságos vízfüggönyöket lebegtetett.

„Ez a gyermek velünk jön Pestre — mondta. — Jó munkája akadt a Sangháj bárban.”

Amint elindultunk, rávetette magát, akár a kutya a csontra. Ott, az én helyemmel szemben, a szakadozott huzatú ülésen intézte el, majd kirúgta. Ki az esőre és a szélbe. Segíthettem volna rajta? Ma is ez jár a fejemben, de akkor nem tehettem semmit. A jóság itt semmit sem ért. Sem az erény, sem az emberélet. Sejtettem, hogy nem lesz könnyű utam Moszkváig meg a feleségem szerelméig. Kellemes élet nem létezik, ez hazugság. A szállodai szobában mégis átéltem valami kellemeset, az pedig a friss ágynemű illata volt, a kikeményített fehérenemű illata, amit soha többé nem éreztem, mind a mai napig. Éjfél után érkeztünk meg, és én nyomban elaludtam. Talán egy vagy két ízben fölébresztett a tulajdon zokogásom. Másnap déltájban meglátogatott Baloga százados és Rózsa Mihály. Velük jött az egyik diplomatánk is, úgy gondolom, Brankovnak hívták, és egy volt azok közül, akik dezertáltak budapesti követségünkről. Udvarias és túlzottan sima modorú volt, s javasolta, hogy ebédeljünk a Nemzeti Szálló éttermében. Ebéd közben beszélt a JKP és Központi Bizottsága megalakításának szükségességéről. Ekkor nekem is helyet ígértek. Baloga százados mancsával szakadatlanul a vállamat veregette, és megzabolázhatatlan kacagása közepette arról beszélt, hogy én leszek a légierő egységeinek világszerte legfiatalabb parancsnoka.

„Nem nekem való ez — mondtam. — És nem is foglalkozom politikával.”

„Te kommunista vagy! Az vagy-e?” — komolyodott meg Baloga százados.

„Az vagyok.”

„Akkor politizálsz is, amint a párt kitüntet a bizalmával. A te pártod most itt van! És nem azért szöktél ide, mert bolondulsz Magyarországért vagy a Szovjetunióért! Vagy mert nem tudsz a feleséged nélkül élni. Azért szöktél ide, mert kommunista vagy!”

Ekkor közbeszólt az a követségi ember is. Vontatottan és gondterhelten arról beszélt, hogy odahaza hajsza indult az igazi kommunisták ellen, s ezt főként gyanús egyének irányítják, akik valami vétküket akarják jóvátenni. Akkor Rózsa Mihály megmutatta a *Képes Figyelő* című hetilapot. Fölfigyeltem benne Rumi Ignác képére. A kellemes, kedves arc valóságos gyógyírként hatott lelki sebeimre. Megmutatták a szöveget is, amelyben a jugoszláv hadsereg tisztjeinek szökéséről esett szó, főként azokéről, akiket a Szovjetunióban iskoláztattak. A számos szökevény tiszt névsorában megtaláltam a magam nevét is. Nem volt mit tennem, beleegyeztem abba, amit követeltek tőlem. Megígértem, hogy cikket írok a dezertálásokról és a hadsereg fölbomlásáról, továbbá hogy „Titót és klikkjét” az imperializmus ügynökeinek fogom nevezni.

Megértettem, hogy magánéletemet idegen erők befolyásolják, és arra törekedtem, hogy szabadulhassak a karmaik közül. Úgy vélem azonban, hogy most már késő volt, miután nyakig benne voltam a dologban. Szerettem volna értésükre adni, hogy tulajdonképpen miért is szöktem át, de hogyan? Ami a szívemet nyomta, azt takargatnom kellett. Ez itt talán nem is számít állomásnak a lélek szenvedéseiben. Furcsállottam Ignác barátom magatartását; az ilyesmi összeegyeztethetetlen volt természetes kimértségével és tartózkodásával. Emellett minden reményemet elvesztettem, hogy valaha is Moszkvába jutok, és megtalálom Raiszát. Mi maradt hátra a számomra? Az öngyilkosság? És csakugyan föl is akasztom magamat vagy valami mást teszok, ha eszembe nem jut, hogy isten tiltja az effajta cselekedeteket. Az öngyilkosság rossz vélemény istenről. Mit szólna, ha abba hagynánk? Későre járhat? Nincs óráim, de hallom, hogy int bennünket a toronyból a kongatás. Meg attól is tartok, hogy dohány nélkül maradok. Milyen kár, hogy nem dohányzik! Pótolhatnám a készletemet.

— Szeretnék még hallani arról a cikkről. Egyáltalán megírta?

— Jó. Annyit rögtön mondhatok, hogy nem. Egy-két napig gon-

dolkoztam, majd letettem róla. A *Szabad Nép* beharangozta, hogy a következő számában közli vallomásomat. Nem voltam olyan állapotban, nem voltam rá képes, amit meg ők az orrom alá nyomtak, nem voltam hajlandó aláírni. Ekkor Baloga százados szemében pokolfajzattá változtam, a többieket pedig kiábrándítottam. Ignác barátomhoz hűtlen lettem, vagy miként ők mondták, elhatároltam magamat tőle, és hazugságba taszítottam. Raiszámtól ezer meg ezer verszthyivel távolabbra kerültem. De ezzel még nem volt vége. Valahogy éjfél után ügynökök rontottak a szobámba. Ketten voltak. Egy égimeszelő, a másik meg, mit gondol, kicsoda?

— Veres Josip.

— Pontosan. Ön mindent tud. Ne hagyjam abba? Vagy még csak a következőket mondom el, és ön majd befejezi a történetemet, mert, miként látom, mindent előre tud. Talán látnok? Talán azt is tudja, mit tett elsőnek az égimeszelő, amikor bejött a szobámba?

— Nem. Nem tudom.

— Először belevizelt a mosdóba, majd azután megkérdezte:

„Gobó István vagy?”

„Igen. Illetve... hogy is mondjam... a nevem...”

És miközben dadogtam, mert nem találtam föl magamat azonnal, valaki a sötétből a képembe csapott. Ez Veres Josip volt. A második ütés a szemem közé talált. Csillagokat láttam. Ezen az éjszakán elvezettek, és magánzárkába kerültem. Végül a tolonházban kötöttem ki. Itt akadt mindenféle népség, ártatlan, hamisan megvádolt, gyanús és gonoszságra kapható egyén, a legkülönbözőbb állampolgárságúak, anyanyelvűek és foglalkozásúak, közöttük a mi embereink is, legalább harmincan. Nos, barátom, ide jutottam. Inentől addig hosszú út vezet, és nagy sora van annak. Itt születtem, ebben a házban, ahol most vagyunk, a második emeleten, apám kereskedése fölött. Ez itt puszta, huzatos padlás volt. Ide rejtőzködtem néha apám elől, ha szíjjal vert meg, ide menekültem, zokogtam leheveredve, és istenkedve fogadkoztam, hogy bosszút állok rajta, s a vonat elé vetem magamat. A ház alsó emeletén most a Hepok raktára van, fölötte pedig egy honvédelemtanárszobák lakik. Ennyi a történet, másikat nem tudok.

— És mikor tért ide vissza?

— Ötvenhatban.

— És addig?

— Hogy hol voltam?

— Igen.

— A pokolban. Az emberek gyakorta emlegetik a poklot. Ha valami nagy bajuk van, vagy a kínjaikat ecsetelik. A földi nyelv azonban tehetetlen, a pokol leírhatatlan. Talán azért, mert kívül esik az emberi tapasztaláson. De nem így van. A gyehennát nem csupán tűz és forró víz alkotja, hanem ez olyan hely, ahol az emberi teremtmény parányszámba megy. Ha Allah nem átalotta a muslicát venni példaként, akkor nekem valami még parányibbat kellene találnom, amihez az embert hasonlíthatnám a gyűjtőfogházban. Oda a 474—D—664 sorszámmal kerültem. Iszonytató létesítmény, higgye el. Miféle török börtönök, miféle tömlőcök! Amit én erről mesélhetnék, tovább tartana, mint amennyi idő a rendelkezésünkre áll. Ezt is átugrom. Ám nem fogja elhinni, hogy az első fegyenc, akivel ott találkoztam, Rumi Ignác volt, nyilvántartási száma 474—D—663. Nem ismerem e számok titkát, rendjét és szabályát, amely szerint kioszthatják őket. Azonos jelzőszámunk volt, a sorszámmunk pedig egymásra következett, habár más-más időpontban kerültünk ide. Nem csupán az érzéseink, hanem az ő számozásuk is egybefűzött bennünket. Rumi Ignác a gyűjtőfogházban ugyanolyan tisztességes és makulátlan volt, mint előtte is, amilyenek ismertem. Mindaz, amit hallottam és olvastam róla, közönséges koholmány volt, merő propaganda. Találkozásunk nagy örömet jelentett mindkettőnk számára. Két ember így csak egyszer öleli meg egymást az életben. Neki már akkor napi tíz cigaretta volt az illetménye, ami irigylésre méltó mennyiségnek számított. Mindegyiket megosztottuk, amíg csak én is nem jogosultam a magam adagjára. Attól kezdve együtt maradtunk. Együtt jártunk munkára, a kantinba, együtt fényképezkedni a Fő utcában, együtt álltunk bíróság elé a Budapesti Megyei Bíróságon. Védelmünket ugyanaz a dr. Barna Imre látta el, ugyanaz az államügyész, dr. Alapi Gyula emelt vádat ellenünk, a bíró is ugyanaz volt, dr. Jónás Béla. Életfogytiglani fegyházbüntetést kaptunk. Továbbra is együtt maradtunk egy Kovács Géza nevű ember parancsnoksága alatt. A fő-fő igazgató és hóhér Bogár Imre hadnagy volt, aki mindig korbáccsal a kezében mászkált. Amikor megkezdődtek egy nagy mezőgazdasági birtok kiépítésének a munkálatai, szinte éjjel-nappal ott tartózkodtunk. Egy drótkerítés betonoszlopait állítottuk föl. Pontosan 292 betonoszlop jelölte a birtok körzetét és határát. És ezeknek az oszlopoknak mindegyike, ezt akarom mondani, valakinek a síremléke volt. A következőképpen ment ez végbe. Amikor a fegyencek közül bárki is életét veszttette, akár úgy, hogy szökni próbált, akár úgy, hogy összetűzött a hóhérok valamelyikével, vagy a fegyencek között került sor leszámolásra,

dr. Benedek, egy orvosőrnagy, ilyenkor megállapította a halál beálltát, a halál okaként olyasmit tüntetve föl, ami az őrségnek és az igazgatóságnak megfelelt, a tetemet pedig a soron következő oszlopnál ásták el, amelyen föltüntették az illető titkos nyilvántartási számát. Ez könnyebben és gyorsabban ment, mint ha a tetemet Rákoskeresztúrra cipelték volna. Különben is az ember muslica, és mindegy, hol pusztul el.

És most arról a legfájdalmasabbról szólnék. Egy ilyen oszlopra rákerült barátom, Rumi Ignác száma is. Hogy miként került erre sor, azt nem tudnám megmondani. Valami lármát hallottam, de ez Kovács Géza szokásos ordítózása volt, majd egy lövést, utána még egyet. Az őrség figyelmeztetett bennünket, hogy ki-ki maradjon a helyén. Aznap sertésólakba való vályúkat öntöttünk. Elégé nyugtalan voltam, furcsa előérzetem volt. Ekkor eljutott hozzám a hír: Ignácot lelőtték. El sem búcsúztam tőle, nem engedték. Haláláról különböző mendemondák kerengtek, az igazságot azonban csak isten tudja. Meg Ignác a másvilágon, amennyiben elnyerte méltó helyét és az őt megillető beosztást. Ha egy napon valaki kísérletet tesz, hogy megfejtse a betonoszlopokon föltüntetett számok sorrendjét és rendszerét, kusza és összefüggéstelen szisztéma tömkelegében találja magát. Nehéz és megmagyarázhatatlan matematika, de nagyon kegyetlen. Amennyiben a számozásokat átfestették, nos, akkor ilyen a történelmünk. Tanúsíthatjuk, hogy azt az állami gazdaságot nem csupán betonoszlopok, hanem fegyencek sírjai is határolják. Úgy hallottam, hogy az most nagy mezőgazdasági birtok, kivitellel is foglalkozik, és termékeinek Európa-szerte jó híre van. Válgék egészségére sajtjuk meg szalonnájuk!

— Ez nem csupán egy papírlap — mondtam. — Ez kész regény.

— Írja meg ön, nekem nincs szándékomban. Még csak ezt, amíg el nem felejttem. Egy napon újabb transzport elítélt érkezett. Két teljes kamionnyi. Közöttük volt Veres Josip is, torzan, föl puffadt képpel, tönkremenne. Láttam, miként vizslat körbe, mintha nem hínne a szemének, hogy hol találta magát, mint aki képtelen fölocsúdni. Segítségére szerettem volna lenni abban, hogy nyugodtabban fogadja a keresztjét. Amikor végre fölfogta, hogy azonos helyzetben vagyunk, képtelen volt belenyugodni; a gondolatát is elutasította annak, hogy azonos a sorsunk.

„Ez valami félreértés — kötötte egyre az ebet a karóhoz. — Ezt nyomban helyre kell hozni. *Azonnal!* Én már Jugoszláviában az NKVD-nek dolgoztam. Ez valami tévedés. Biztos, hogy tévedés!”

Emlékszem arra a reggelre — felhőszakadás volt, és valamenynyien kint álltunk a zuhogó esőn —, amikor Veres Josipot kivégzésre szólították. Jajveszékelnéi kezdett, miszerint ez csak tévedés lehet. Ugyanezt százszor is elismételte a tárgyaláson, különböző fontos neveket emlegetett, és azokra hivatkozott. Mindez hiábavaló volt. Agyonlőtték. És még egy hihetetlen adat: Josipot én temettem el, mély szánakozással. Miközben dobáltam rá a földet, nem köpködtem, nem gyönyörködtem a halálában. Némileg ugyanaz a történet ismétlődött, még gyermekkoromból: akárki is fájdalmat okozott nekem vagy valamilyen csapást mért rám, utólérte a büntetés, habár én magam nem járultam hozzá, még azt, aki rosszat tett nekem vagy az ellenségemet sem átkoztam soha. Nem tartom magamat kiválasztottnak, de sokszor így történt.

Most pedig azt szeretném elmesélni önnek, ami 'ebben az egészben a legfontosabb. Már említettem, hogy gyermekként otthagytam a felekezeti iskolát és ifjúkoromban istentagadó voltam. Utoljára talán tizenkét vagy tizenhárom éves koromban volt a kezemben a Korán. Az égvilágon semmit sem jegyeztem meg a mindentudó könyvből. Nem tudtam sem az első, sem az ötvenegyedik szúrát. Egy szóra sem emlékeztem. Ám akkor egy este megoldódott a nyelvem, és megszólalt az emlékezetem. A Könyv versei önmaguktól megéledtek az ajkamon, összekeverve, ám volt jelentésük, együtt a kedves utasításokkal és intelmekkel. Valaki más szólalhatott meg bennem? Megítélve a büszkélkedőket és kevélyeket? iK tehette ezt, hogy szavaim forrásként buzogjanak: *vajon füledbe jutott-e híre a súlyos megpróbáltatásnak? amikor majd némely levert, meggyötört, keserves arc...* és így tovább. Mindezt kivehetően és szóról szóra hallottam azon az éjszakán, mintha valaki a fülem hallatára olvasná, mintha magam olvasnám a tenyeremen tartott láthatatlan könyvből. Tisztán, hogy tisztábban már nem is lehetne, hallottam az ajetet, amellyel Allah küldöttéhez fordul: *te halott vagy, és ők is halottak!* Vagy amikor az egyik hadísi-kudsziban így szól Mohamedhez: *élj, ameddig akarsz, te halott vagy!* Tudomásul vettem ezt, és ehhez is tartottam magamat. És mindent elviseltem. Azt pedig csak egy halott ember tudta elviselni.

Most már csakugyan rövidre fogom történetemet, de nem ugorhatok át 'egy különös jeladást, amiben hazafelé jövet volt részem. Ön erre azt fogja mondani, hogy ez az ember a csodák halmaza, de istenre esküszöm, hogy ez is 'igaz. Úgy tűnik, az amnesziát 1956 januárjában hirdették ki, és minden jugoszláv állampolgárra vonatkozott. Tavasszal érkeztem Szarajevóba, innen pedig motorvonattal

indultam Trebinjébe. Amint leültem, az ülés plüssszuzatú támlája mögött rábukkantam egy sokat olvasott, és a lapok sarkain elpiszkolódott könyvre. A Korán volt az, ön pedig, ahogy gondolja, nem kötelező elhinnie. Akárki is felejtette vagy vesztette el itt, nekem szánta. Kapásból fölöttem, és a következőket olvastam azon a helyen: *ha a balál vagy kivégzés elől menekültök, a menekülés mit sem segít, mert rövid lesz az örvendezéstek.* Ezt olvastam el elsőnek, majd az elején kezdtem. Egészen Mostarig olvastam, és akkor kiszálltam. Ott az én nagy tekintélyű rokonom volt hatalmon, akinek a lekötelezettje voltam. Szerettem volna üdvözölni, de elutasított. Hallani sem akart rólam, a bitang emberről. Egy-két napot Mostarban töltöttem. Megfordultam Karadžoz bég dzsámijában, és ide adományoztam a vonatban talált Koránt. Utána folytattam utamat, és végül beköltöztem a szülői házba, akár valami egér. És ettől kezdve rágcásolom ezeket a papírokat. Pert is indítottam; úgy gondolom, hogy visszakapom ezt a házat. Így beszélnek az ügyvédek, de halogatják a tárgyalást. És most térjünk rá arra, ami miatt ön itt van. Csakugyan későre járhat, bizonyára éjfél is elmúlt. Ha újra üt a toronyóra, majd megszámoljuk.

— Zaklatták itt azuán? — kérdezem.

— Úgy gondolja, amikor visszatértem?

— Igen.

— Nem. Semmi sem történt. Nem követelték, hogy hintsek hamut a fejemre. Huszonnégy órát vizsgálati fogságban töltöttem. Ez volt minden. Úgyhogy nyomban nekiláthattam a munkának. És ezt meg is tettem. Serényen dolgozva hoztam össze ezt a könyvtárat. Előbb a gyűjtés, majd ezt követte a válogatás. Megtalálhatók itt a klasszikusok, de akadnak névtelen szerzők is, akik egykor a saját kiadásukban vagy bármilyen úton-módon kinyomtattak valami vékony könyvecskét. Mondjuk, 'Šenoa mellett itt vannak Branko Klarić elbeszélései is, *Az anya bűne.* Vagy Petar Grgecötől *A horvát Jób.* Krležával egyenrangúan Šandor-Đalski följegyzései, a *Régi tetők alatt.* Gundulić mellett Sibe Miličić is. Egyforma figyelmet szenteltem Josip Andrić *Szerémségi elégiák* című beszélygyűjteményének meg Kočić elbeszéléseinek. Az egészet elrendeztem és előkészítettem. Csupán meg kell jelentetni. Most önre vár, hogy mindezt fölbecsülje, és elmondja róla a véleményét. A könyvsorozatot a *Repedések* címmel illetném. Nem várok ezért dicsőséget, még csak annyit sem, hogy föltüntessék: szakszerűen átdolgozta, kiegészítette, vagy hasonlót. Elegendő lesz odaírni: szerkesztette Fehko Jančić. De még ez sem föltétlenül szükséges, tudhatja. Most mondja meg őszintén. Ez

az, ami miatt megkértem, hogy keressen föl. Amennyiben örülség az egész, ezt is mondja meg.

— Örülség, Fehko, csakugyan az! Ahelyett hogy önmagáról írna. Az emberi élet a repedés, a könyveket pedig hagyja nyugton. Azok csontok.

Fehko hirtelen elcsüggedt, és gondterheltté vált. Szinte felnyögött, úgyhogy most már sajnáltam, hogy ennyire elhamarkodtam a dolgot. Képtelen voltam mérsékelni magamat, meg arra is, hogy igazságszeretetemet érvekkel támasszam alá. Amennyiben vétkes vagyok sorának alakulásában, azt más helyen kell taglalni, ha eljön az ideje, és más emberek előtt. Fehko most dagadt szemhéja alól rám vetette pillantását, és furcsállkozva kezdett méregetni.

— Azt gondolja, bolond vagyok?

— Dehogy! Ezt nem gondolom!

— Miért taszít akkor kérségbeesésbe?

— Arra szeretném serkenteni, hogy megírja vallomásait.

— Ezt maga gondolja — sóhajtotta. — Most pedig mi legyen? Lehetséges, hogy az egészségből pusztán a vágy marad, hogy még egy ízben lássam az Arslanagic hídját, hogy kihajoljak rajta, és lábam érintse azt a helyet, ahol gyermekként százszor is végigfutottam. Gyönyörű létesítmény, nagyszerű építmény. Csupán ábrándozni tudok róla. Lábam soha többé nem lép rá. A holtak nem járkálnak, miként tudja is. A halottak halottak. Ennyi az egész. A történetnek is ez a vége. Most elbúcsúzunk egymástól. Ideje. Ön megmondta a magáét, én hallottam, és megértettem.

A gyertya föllobbant, szétmállott és szerteömlött, a lángnyelv pedig belefulladt. Fehko gyufát gyújtott, megvilágítva az ajtót és a lefelé vezető lépcsőt. Együtt ballagtunk le. Az időről többé nem volt elképzelésem. Csupán a levelibékák, ezek a fáradhatatlan énekesek hintették szerte az éjszakában zajos hangzataikat. Legyen akár dél, akár éjfél, ők szolgáltatják a szülőföld zenéjét. Mindig nosztalgiát ébresztenek, és a kezdetekre vetnek vissza. A toronyóra néma maradt. Egy tolatómozdony két-három füttye meg az ütközők csattanása jelezte az éjféli földbolydulást; az időpontot, amikor végeztek a rakodással, a teherszerelvény pedig készen áll, hogy nekilendüljön a keskenyvágányú pályán, füstöt és szikrákat ontva, amelyekből lángra kap a kiaszott itthoni növényzet. Itt, a portikusz előtt szerettem volna búcsút venni Fehkótól, de megelőzött szándékomban:

— Ön úgys a Dubrovnikai kapu felé tart. Elkísérem.

Nem utasíthattam vissza, habár sejtettem, hogy nehéz pillanatok

várnak rám, mivel olyan embertől kell búcsút vennem, akinek minden terve és becsvágya az imént omlott össze, mégpedig az én ítéletem nyomán. Mindenfajta kellemetlenségnek szerettem volna elejét venni. Azonban nem volt rá szükség. Fehko váratlanul megélenkült, miközben köröttünk minden kihalt és elárvult volt, a város pedig vidéki módra kísérteties. Lehetséges, hogy az ágyakban és az álmokban valóságos drámák, összecsapások és háborgatások játszódtak le, ám ebből mi sem volt hallható. Az apró, földszintes üzletek kirakataiban zavaros neonfény reszketett; különféle porlepett és gyakran szükségtelen holmit állítottak itt ki. Habár más módon megint csak hogyan lehetne tudatni, hogy ez papírbolt, ez vaskereskedés vagy festékbolt. A macskák villogó szemmel vizslattak, majd ránk irányították ezeket az apró fényszórókat; valahonnan kiugrottak, majd még sötétebb szögletbe vették be magukat. Az enyhe szélfúvás rohadt gyümölcs és állott víz szagát lengette.

Fehko mellettem lépkedve ihletetten és pontos megfigyeléseket közölve mesélt gyermekkoráról és arról a nincstelenségről, amibe apja halálát követően kerültek. Számos jelenettől máig sem szabadult meg, és az akkori beszélgetések olykor ugyanabban a sorrendben idéződtek fel az emlékezetében, ahogyan annak idején lefolytak. Ha nem is ugyanaz, de megközelítően azonos volt a sorrendjük. Vásott kölykökkel került kapcsolatba, ügyességre tett szert az apró tolvajlásokban, és a tolvajok élére verekedte föl magát. Üldözték őket, és olykor el is fogták, ők pedig küszködtek támadóikkal, és menekültek. Egy dologban határozottak és elszántak voltak: hogy senkit sem fognak kímélni. Nem akad olyan ember, aki ne mesélne arról, miként lopkodott gyermekkorában, mivel ebben van valami különös elevenség, valami szertartásos. Magam is lenéztem azokat a korombeli gyerekeket, akik nem voltak képesek elemelni egy láda földiepret vagy egy darab sajtot, hogy azután élvezzék zsákmányukat. Számomra is valóságos ünnepély volt ez.

— De ennek is vége szakadt — folytatta Fehko —, akárcsak minden másnak. Emlékszem anyámra, most is úgy látom, mintha itt állna előttem üres kézzel, üres szatyorral. Vásárolni szeretett volna valamit, de ellopták a pénzét. Sírva fakadt szegény, és tehetetlenül leroskadt. Ma így szólnék hozzá:

„Nyugodj meg, anyám, minden meg fog kerülni, megtérül majd, mert jószágos vagy!”

Ám miként tudja is, isten a jóknak sohasem fizet jóval; valami más mércéje van. Ki lehetne ilven gonosz az anyámhoz, ezen törtem a fejem. Mindenki gyanús volt, valamennyi emberben gazem-

bert sejtettem. A kút mellett rábukkantam pajtásaimra: a piaci asztalon üldögéltek, és nagyban dohányoztak. Valami felvillant bennem, megtorpantam, és mondtam nekik:

„Megkerestétek a rávalót, és most elfüstölitek, ugye?”

„Megkerestük, Fehko, meg bizony. Te is velünk tarhattál volna.”

„Ha mehettem is volna, még akkor sem” — szóltam.

„Pedig megtehetted volna, akárcsak mi. Miért nem tetted!”

„Mert nem tehettem. A tulajdon anyámmal nem tehetek ilyet, ahogy a tiétekkel sem tenném, mert ennyi kímélet azért van bennem.”

„Mondtuk, hogy senkire sem leszünk tekintettel, hanem végezzük a dolgunkat, bárki is legyen az!”

„Nem tudom, mit mondtunk. Lehet, hogy csakugyan ezt mondtuk. De itt most az én anyámról van szó!”

És akkor ütni kezdtem őket, egyenként. Nem sok időre rá, talán egy hét múlva cinkostársaim megszegyenülten és behúzott nyakkal mutatkoztak. Mindent visszaadtak, ha nem többet. Hogy kitől szereztek, föl sem merült bennem, mert anyám ekkor már ágyának esett. Habár az éjszaka nagyobbik felét ibárával töltötte, nem lesz része a könnyű halálban. Betegségének sem nevét, sem eredetét nem tudtuk, és nagy kínok közepette halt meg. A többit pedig már elmondtam. Most kissé resteltem, hogy ilyen sokat beszéltem. Újra hallom mindazt, ami elhangzott. *Ezzel már korábban is éltünk.*

Fehko megállt, mintha el szeretne köszönni tőlem. Vagy még mondani szándékozott valamit, csak nem tudta, hogyan és honnan kezdje. Megkérdeztem tőle:

— Hogyhogy Raiszáról soha semmit sem sikerült megtudnia? Ez olyan különös!

— Róla többet beszéltem, mint amennyire képes vagyok. Többet annál, amennyit a szívem megenged. Úgyhogy elmondom még ezt is: Raiszát illetően két forrás van, mindkettő megbízhatatlan, lehetséges, hogy merő találgatás. Létezik ugyan még egy rosszindulatú és hamis, amit csak arra szántak, hogy nyugtalanítsanak vele. És végül az, amelyben a leginkább hiszek, a tulajdon látomásom. Elsőnek ezt az ittenit, a balkáni módra kegyetlent mondom el. Hozzám került egy, a belgrádi szovjet nagykövetség fogadására szóló meghívó, a fogadást ez és ez adta, meg felesége, Raisza. Ez 1960-ban volt. A fogadás napja már rég elmúlt, alaposan lekéstem. Valaki kézzel odaírta a meghívó hátlapjára, miszerint Raisza nyomban azután, hogy megszülte gyermekét, hozzáment egy idősebb férfihoz, egy diplomatahoz. Aláírásként csupán egyetlen szó szerepelt: bi-

zalmas. Elvettem ezt, mint afféle ízetlen tréfát, de néha még az efféle örült dolog is nyugtalanított. Ez is volt a célja annak a bizalmas gazembernek, hogy mardosni kezdjen a gyanú. De hagyjuk ezt, felejtjük el. Térjünk rá arra a forrásra, amelynek szükszavú és hiányos adatok képezik az alapját: ezek egy frankfurti orosz nyelvű folyóiratban jelentek meg. Az 1948—49-ben elítélt személyek névsorában a következő adat volt olvasható: Raisza Iljinicsna, ukladcsica, szül. 1926-ban, tri goda tjurmi plusz dva goda szilki. Csakhogy itt valami nem egyezik. Raisza a szakmája szerint optyik volt, és nem ukladcsica. Ennek akkor valaki másnak kell lennie, nem? Ugyanez a személy ugyanezekkel az adatokkal szerepel még a szovjet párt XX. kongresszusa után rehabilitáltak névsorában is. A lapkivágásokat egy emigráns ismerősöm juttatta el hozzám, aki Németországban él. Ám annyit tudok: Raisza Iljinicsnát miattam ítélték el. És most már halott. Egy este ez annyira világosan mutatkozott meg nekem, mint ahogy most önt látom. Én hiszek abban, hogy az ember képes olyan eseményt látni, amely tőle ezer mérföldre játszódik le. Mivel hiszek benne, láttam is. Raiszát elnyelte a tajgai éjszaka. Számos író az éjszakát a tajgákban iszonyatos vadállathoz hasonlítja, amely szörét borzolva vicsorog a száműzöttre. Ez a vadállat nyelte el a szép Raisza Iljinicsnát is, valahol a női tábor felé vezető úton, északra a fagyos Magadan kikötőjétől. Ezt láttam. Most pedig isten önnel. És felejtse el, hogy ismert valakit, akit Fehko Janócinak hívtak. Kisértet volt csupán.

Nem nyújtott kezét, hanem csak elsietett, vissza se nézve. Görnyedten osont tova a fasorban.

Azon az éjszakán sokáig képtelen voltam elaludni. Föl-fölrezen-tem, járkáltam, és csupán reggel szunyadtam el. Nem volt valami mély álom. A házbéliek vertek föl, az ajtóvasalás nyikorgása, a napfény, amely már nagyban áradt befelé gyermekkorom szobájába, és sugarai ferdén, nyalábokban hullottak a kedves tárgyra meg a családi fényképekre, csipkeként zsúfolódtak a szekrényen, ontva a tovatűnt idők mélabús nyugtalanságát. Kintről rikácsoló hangok hallatszottak, mindenféle fekvésben és hangzatban, áthatóan rémült gyermekhangok, kelepelés meg csörömpölés, a vidék szokásos reggeli zsvaja. Szamarát ordított, de valahol odalenn, a hegy alatt.

Fehko járt az eszemben, és sehogyan sem tudtam magamnak megbocsátani, hogy oly ridegen bántam vele, és szükségtelenül földúltam az értelmetlen vállalkozásával kapcsolatos reményeit. Mintha magam is annyiszor nem haszontalan és még értelmetlenebb dolgokkal töltöttem volna az időmet.

Két nap múltán elhatároztam, hogy fölkeresem Fehkót, és valami módot találok a buzdítására, és tevékenységének támogatására. És bevalloam neki, hogy elhamarkodottan ítéltém róla.

A városban nem szívesen, szinte félve mutatkoztam, úgyhogy mellékutcákon haladtam, és kerülőutat választottam, hogy lehetőleg észrevétlenül juthassak el odújáig. Fehko háza előtt, a vaskereskedésnél bámészkodó tömeget találtam, az emberek vitattak valamit, és az épület emeleti része felé tekingettek, mintha ott valami nem mindennapos dolog ment volna végbe, szökevény vagy betörő rejtőzködne, aki a vaskereskedésbe próbált meg behatolni. Kissé arrébb, a járdán megláttam a rendőrökcsit is. Ha itt akármilyen kellemetlen dolog is játszódott le, híre nehezen jutott volna el a rokonságomig, akik valahogy elkülönülve éltek, távol a városi emberektől és híreszteléseiktől, valahogy hiján az elismerésnek, mert mindig akadt köztük egy, aki rombolta a család tekintélyét; végső soron magam is az írásaimmal foltot ejtettem a becsületükön. Valójában annyira más-másfélék voltunk, hogy nem is tartoztunk egymáshoz; ez többé nem az én világom volt, bármennyire is innen eredjek. Egyre nehezebben viseltem el, és mind kevésbé szerettem őket, de tisztában voltam azzal, hogy nem tudok nélkülük meglenni. Mivel megsejtettem, hogy Fehkóval történhetett valami, határozottan és bátran végigmentem a portikuszon, majd megindultam fölfelé a deszkalépcsőn. Odafönn, az ajtó előtt egy milicista állt elém. Fölényesen föltartóztatott.

— Hová? Hová tartasz?

— Fehkóhoz jöttem.

— Senkiről sem akar hallani — közölte velem gunyorosan, és kárörvendően vigyorgott.

— Hogyhogy nem akar? — kérdeztem.

— Hát csak úgy. Egyszerűen nem akar. Azt mondja, utálja az egész világot.

A beszélgetést hallva előjött egy polgári ruhás ember. Nyomozó volt, aki rögtön felismert. Kezet nyújtott, és bevezetett.

— Lépj be, földi! Mintha végszóra érkeztl volna. Már gondoltam, hogy érted küldöm a járórt.

A milicista, aki föltartóztatott a lépcsőn, most kíváncsian méregetett. Egy másik milicista odabenn könyveket lapozott, meg-megállapodva bizonyos helyeknél. Az egész könyvtárat föltúrták, a könyveket pedig halomba dobálták. A nyomozó jelentéktelen embernek látszott, fél szemére kancsalított, de mégis a szívósak közül való volt. Szája időnként csúf és közönséges grimaszba torzult, mintha

nevetne, de nem nevetett, csak mutogatta apró, ritkás és kopott fogait, amelyek egy rágcsőhoz illettek volna.

— Nézd csak, micsoda szemetet összehordott itt — mondta a könyvhalomra mutatva.

Arra gondoltam, hogy Fehkót letartóztatták, és most az ellenséges tevékenységét alátámasztó bizonyítékok után kutatnak. Lehetséges, hogy ez csak egy mondat, de elegendő ahhoz, hogy vádat emeljenek a szerencsétlen ellen.

— Hallottad Fehko esetét? — fordult hozzám a nyomozó.

— Nem. Mi történt vele?

— Fölakasztotta magát.

— Tréfál?

— A halállal nincs mit tréfálkozni, még ha egy ilyen csavargó is döglök meg. Tegnapelőtt este végzett magával, éjfél után két órakor.

— Hogy tehetett ilyet? — mondtam megrökönyödve. — Vallásos ember volt. Istenfélő.

— Nem volt ő ember. Az örület meg semmitől sem fél önmagán kívül. Jobb sorsra nem is volt érdemes. Hanem hallom, hogy jártál nála.

— Igen.

— Minket nem érdekel, hogy miért, sem az, hogy mit beszéltek. Az ugatás nem ártott egyetlen államnak sem, ennek sem fog. Hogy ő él-e, hal-e — nekünk mindegy. Inkább a kedvükre való lett volna, ha fölakasztják ott, ahol volt, de nem akasztották. Kötelességünk lefolytatni a vizsgálatot, és összeírni ezt a nyomorúságot. Nos, itt egy olyan dolog merült föl, amit még mi, rendőrök sem vagyunk képesek megoldani. A segítségünkre lehetnél. Ezek a könyvek itt mind össze vannak kenve, és mindegyik csupa szar. Valami hozzá van írva és ki van bennük javítva, majd ez is kitörölve és újrafirkálva; nem volt más dolga a bolondjának. Mindössze egyetlen könyv maradt tiszta. Vagyis mocskos ez is, mert mintha megpróbált volna valamit beleírni vagy kijavítani benne. Ám ezt utóbb kiradírozta.

— Melyik ez a könyv? — kérdeztem.

— *Az elátkozott udvar.*

— Fehko azzal volt, hogy a könyvekben repedések mutatkoznak, amelyeket ő megtalál és kijavít. Emlékszem, hogy szóba hozott valami tiszta könyvet, amelyek sok gondot okozott neki, de semmire sem jutott vele. A tőkélyben pedig nem hitt.

— És ez most mit jelentsen?

- Hogy ez a könyv tökéletes.
- Pfuj, hülyék! — vágta rá kiábrándultan a nyomozó, majd az asztalhoz lépett, és valamit bejegyzett a noteszába.
- És Fehkót eltemették?
- Igen. Elszállították a tetemét a muzulmán temetőbe.
- Tudni hogy hol a sírja? Szeretnék elmenni oda.
- Ide figyelj, földi, tűnj el te innen minél előbb. Fehko szerencsétlensége ragályos. Lehet, hogy te is fölkötöd magad, ha huzamosabban maradsz. Lógás, fiú! Isten veled! És fogd ezt *Az elátkozott udvart*. Vidd magaddal, nekünk nem kell. Mi másfajta könyveket olvasunk. Nem tudom, ez milyen, de a mieink, isten bizony, százszorta átkozottabbak.

Az emberek, akik összejírják a megboldogult hagyatékát — aki két napja még itt volt, maga is elevenen, miként most ők —, különösen festenek. Képviselei a diadalmas életnek, amely megy a maga útján a saját szükségletei után. Nem szépek ezek a győztesek. Minden érdemük csupán annyi, hogy túléltek a megboldogultat. És ha az ember kívülállóként figyeli őket, némiképp olyanoknak tűnnek, akár valami bitorlók, akiknek biztosított a büntetlenségük, és azzal is tisztában vannak, hogy a tulajdoncsnak nem áll módjában visszafordítani, és meglepni őket foglalatosságuk közepette. Nem egészen ilyenek, de némileg erre emlékeztetnek.

BRASNYÓ István fordítása